

FUAD OHRANOVIĆ
Arhiv Bosne i Hercegovine
fuad.ohranovic@hotmail.com

POVODOM 100. GODIŠNJICE ROĐENJA PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA (1925–2025): Arhivska građa Kabineta Alije Izetbegovića u Arhivu Bosne i Hercegovine

Sažetak

Članak sadrži informacije o arhivskom fondu Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1) koji se čuva u Arhivu Bosne i Hercegovine. U tekstu su prikazani neki od dokumenata nastalih u radu Alije Izetbegovića i njegovih prvih saradnika u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine. Dokumenti obuhvataju period od 1991. do kraja 1995. godine, kada je izborna nezavisnost Bosne i Hercegovine i pružen otpor oružanoj agresiji i udruženom zločinačkom poduhvatu, te Izetbegovićevu državničko i političko djelovanje od 1996. godine do povlačenja iz Predsjedništva u oktobru 2000. godine.

Ključne riječi: Alija Izetbegović, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Arhiv Bosne i Hercegovine, oružana agresija, diplomatija, 1991–2000. godina.

Uvod

Arhivski fond Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1) sadrži arhivsku građu iz perioda Izetbegovićevog državničkog i političkog djelovanja u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine od 1991. do 2000. godine, te knjige žalosti iz pojedinih bosanskohercegovačkih ambasada nakon njegove smrti u oktobru 2003. godine. U ovom fondu, preuzetom u Arhiv Bosne i Hercegovine s arhivskom građom Predsjedništva Bosne i Hercegovine, nalazi se veliki broj kopija dokumenata, nacрта dopisa, pisama upućenih predsjedniku Izetbegoviću, ali i dopisa koje su slali i primali članovi njegovog kabineta i najbliži saradnici.

Ovaj mali, ali značajan arhivski fond može se hronološki podijeliti na tri perioda, koja su i oblikovala Izetbegovićevu političku karijeru: predratni (1991. i dio 1992. godine), ratni (1993–1995) i postratni period (1996–2000). Arhivska građa se nalazi u sedam arhivskih kutija. Prve tri kutije sadrže arhivske dokumente od rednog broja 1. do broja 849. i obuhvataju period od 1991. do 2000. godine. U preostalim arhivskim kutijama nalaze se knjige žalosti (15

komada) s pratećom dokumentacijom iz bosanskohercegovačkih ambasada, jedan album fotografija, jedan CD s fotografijama i dvije uramljene slike.

Pojedini dokumenti iz fonda teže su čitljivi, neki zbog izbljedjelog teksta i slabije kvalitete papira, a drugi zbog rukopisa pošiljaoca. Također, nekoliko dokumenata nije kompletno, jer nedostaju određeni listovi. Pojedini dokumenti ili nacrti dokumenata nisu datirani, ali ih se na osnovu sadržaja može smjestiti u uži vremenski kontekst. Nažalost, dokumenata iz 1992. godine ima najmanje, svega nekoliko, pa će se istraživači morati nešto više oslanjati na drugu arhivsku građu, između ostalog i na arhivski fond Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Bosne i Hercegovine, koji se također čuvaju u Arhivu Bosne i Hercegovine.

Bez ulaženja u dublje analize procesa s kraja 20. stoljeća, u tekstu planiramo osvijetliti pojedine dokumente nastale djelovanjem predsjednika Alije Izetbegovića od 1991. godine do njegovog povlačenja iz Predsjedništva Bosne i Hercegovine u oktobru 2000. godine. Pisanjem rada imali smo želju približiti značaj ove arhivske građe čuvane u Arhivu Bosne i Hercegovine, te naučnoj i stručnoj javnosti skrenuti pažnju na ovaj značajan historijski izvor posljednje decenije 20. stoljeća.

Pojedini dokumenti ovog arhivskog fonda ranije su objavljivani iz drugih arhivskih izvora, pa su poznati javnosti. Gledano iz ugla ove izvorne arhivske građe, dokumenti prezentirani u radu prikazuju detalje Izetbegovićeve korespondencije sa državicima i diplomatama vezano za predratne, ratne i postratne pregovore i dogovore o sudbini Bosne i Hercegovine, kao i njegova viđenja određenih društvenih procesa u Bosni i Hercegovini izazvanih oružanom agresijom i postratnim izazovima obnove države i izgradnje mira. Iz dokumenata se mogu dobiti podaci o državničkom i političkom djelovanju Alije Izetbegovića te njegovom odnosu prema najbližim saradnicima, gledano i kroz prizmu njegovih ideoloških, političkih i moralnih stavova i svjetonazora. Pojedini dokumenti koje smo prikazali svjedoče i o Izetbegovićevoj empatiji prema običnim ljudima i građanima čije je probleme pokušavao sistemski riješiti pišući organima vlasti i akterima na terenu.

Dokumenti iz 1991. i 1992. godine

Dokumenti ovog arhivskog fonda iz perioda koji je prethodio oružanoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu svjedoče o pokušajima spašavanja Jugoslavije koja se nalazila u dubokoj krizi. Arhivska građa iz 1991. godine pretežno se bavi unutrašnjom situacijom u Jugoslaviji i tadašnjim problemima i procesima u društvu. Predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović je u tom smislu dobivao i određene sugestije, pa mu se akademik Grujica Žarković javio 14. februara 1991. godine vezano za situaciju u Jugo-

slaviji, te pisao o potrebi saradnje nacionalnih stranaka na smirivanju straha od majorizacije, nepravde i nasilja većine nad manjinom.¹ U pismu koje su Izetbegoviću uputili *pošteni Srbi* 22. aprila 1991. godine dobronamjerno se upozoravalo na planove za formiranje *Velike Srbije, kao i da pojedinci u Srbiji pokušavaju zavaditi Srbe i Muslimane*, kao i da Slobodan Milošević planira uništiti Muslimane u Sandžaku.² Među dokumentima nalazi se i tekst Platforme o budućoj jugoslavenskoj zajednici iz maja 1991. godine, ponuđen od strane Alije Izetbegovića i Kire Gligorova.³

Situacija u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji pratila se i izvan granica, pa je Ambasada Jugoslavije u Španiji u junu 1991. godine izvještavala o medijskim navodima objavljenim u listu *El Pais*. Ovaj medij prenio je kako su predsjednici Franjo Tuđman, Alija Izetbegović i Slobodan Milošević na sastanku održanom u Splitu 12. juna 1991. godine navodno razgovarali o promjeni granica i teritorijalnim ustupcima Srbiji i Hrvatskoj na račun Bosne i Hercegovine.⁴ Iz Izetbegovićevog kabineta upućen je odgovor Ambasadi već 13. juna 1991. godine, a preko Saveznog sekretarijata za vanjske poslove Jugoslavije. U odgovoru je navedeno da su predsjednici Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine razgovarali o smanjenju nacionalnih tenzija. Izetbegović je istakao da se rješenja moraju tražiti u osiguranju ljudskih sloboda u skladu s međunarodnim standardima, te da ne dolazi u obzir promjena granica.⁵ Ambasada Jugoslavije u Španiji obratila se Predsjedništvu Bosne i Hercegovine i 9. jula 1991. godine, s informacijom da prijedlog Gligorov – Izetbegović izaziva interes zvaničnika. Zbog toga je jugoslavenski ambasador u Španiji Faik Dizdarević tražio da se pošalje tekst prijedloga.⁶

U posljednjim danima juna 1991. godine, a nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske 25. juna te godine, u Sloveniji je započeo rat, poznat i kao *Desetodnevni rat*. Jugoslavenska narodna armija (JNA) silom je bezuspješno pokušala spriječiti slovensku nezavisnost. Vođene su borbe, a među vojnicima bili su i regruti iz Bosne i Hercegovine. U vezi s tim Izetbegović se obratio dopisom MUP-u Slovenije 4. jula 1991. godine s molbom da oslobode vojnike iz Bosne i Hercegovine. Ovi su se vojnici preko Crvenog krsta trebali vratiti kućama, a s vojnim vlastima bi se naknadno razmotrila njihova eventualna odgovornost.⁷

1 Arhiv Bosne i Hercegovine, Arhivski fond Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1), kutija 1, br. 6.

2 Ibidem, br. 8.

3 Ibidem, br. 13.

4 Ibidem, br. 48.

5 Ibidem, br. 49.

6 Ibidem, br. 57.

7 Ibidem, br. 56.

Tih je dana diplomatska aktivnost pokrenuta i prema nizozemskim diplomatama u ambasadi ove zemlje u Beogradu. Predsjednik Predsjedništva Izetbegović uputio je dopis ambasadoru Nizozemske Johannesu Fietelaarsu 12. jula 1991. na engleskom jeziku. U ovom dopisu Izetbegović je pisao o situaciji u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini, te potrebi da se kriza riješi mirnim putem. Od ambasadora je zatraženo da prenese informacije ministru vanjskih poslova Nizozemske i predsjedniku Evropske zajednice Hansu van den Broeku.⁸

Situacija u Jugoslaviji tokom 1991. godine, zahtijevala je uključivanje međunarodnih aktera, pa je Izetbegović, zajedno sa svojim kabinetom, komunicirao sa državicima i diplomatama evropskih zemalja. Tokom jula 1991. godine bio je u kontaktu s ministrom vanjskih poslova Austrije Aloisom Mockom. Mock je u ime Evropske demokratske unije Izetbegoviću uputio poziv 15. jula 1991. godine za konferenciju u Parizu 12. i 13. septembra 1991. na temu razvoja Evropske zajednice.⁹ Također, tokom jula 1991. ostvareni su kontakti i sa predsjednikom Turske Turgutom Ozalom, premijerom Turske Mesutom Yilmazom, dok je Ambasadi Jugoslavije u Londonu upućen engleski prijevod *Platforme* Gligorov – Izetbegović.¹⁰ U septembru 1991. godine Izetbegović je imao izlaganje u Hagu vezano za političku situaciju u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini.¹¹ Tri mjeseca kasnije, 6. novembra 1991. godine, predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović uputio je dopis predsjedniku Evropske zajednice Van den Broeku s molbom da delegacija Evropske komisije dođe u Bosnu i Hercegovinu, te vodi proces razgovora kako bi se premostile razlike koje vode u nestabilnost.¹² Slična pisma upućena su i američkom ambasadoru Warrenu Zimmermannu te lordu Carringtonu.¹³

Osim političke krize i pokušaja iznalaženja rješenja, tokom 1991. godine pažnju je zaokupljao i problem višemilionskih nenaplaćenih potraživanja iz Iraka za kompaniju Unis Pretis. Iz ove kompanije su 6. maja 1991. godine Predsjedništvu Bosne i Hercegovine uputili dopis sa oznakom *Vojna tajna*, a vezano za dogovor u vezi s realizacijom nenaplaćenih potraživanja iz Iraka. U dopisu se opisuje stanje u ovoj kompaniji, kao i problemi zbog iračkog duga u iznosu od 348 miliona dolara. Već 14. maja stigla je nova poruka Unis Pretisa za hitno organiziranje sastanka sa Pretis Holdingom oko otkupa

8 Ibidem, br. 58.

9 Ibidem, br. 59.

10 Ibidem, br. 60, 63, 64.

11 Ibidem, br. 71, 72.

12 Ibidem, br. 78.

13 Ibidem, br. 79, 80.

nenaplaćenih potraživanja iz Iraka.¹⁴ Iz kabineta predsjednika Izetbegovića odgovoreno je 16. maja 1991. godine da su se upoznali sa sadržajem te dopis prosljedili Vladi SR Bosne i Hercegovine, konkretnije predsjedniku Vlade Juri Pelivanu i Harisu Silajdžiću u Ministarstvu za međunarodnu saradnju SR Bosne i Hercegovine.¹⁵

Dokumenata iz 1992. godine gotovo da i nema. U fondu se nalazi samo sedam dokumenata iz januara, februara, marta i maja 1992. godine. Uglavnom se radi o arhivalijama koje svjedoče o diplomatskim kontaktima, ali bez puno podataka. Izdajamo dopis Mustafa-ef. Cerića iz Malezije, upućen 16. januara 1992. godine u Izetbegovićev kabinet Sabini Berberović. U ovom dokumentu Cerić traži podatke za informisanje državnog vrha Malezije koji želi da se izjasni o jugoslavenskoj krizi. Berberović je odgovorila Ceriću 27. januara 1992. godine s kraćim presjekom situacije u Bosni i Hercegovini. U odgovoru mu sugerije da treba raditi na međunarodnom priznanju suverene i nezavisne Bosne i Hercegovine, te očuvanju mira. Također, potrebno je slanje plavih šljemova u Bosnu i Hercegovinu, kao i podrška održavanju referendumu. Cerića informiše i da Srpska demokratska stranka (SDS) i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) provode razgovore o podjeli Bosne i Hercegovine.¹⁶

Vrijeme borbe i otpora 1993–1995. godine

Arhivska građa ovog fonda iz 1993. godine obuhvata signature od br. 107 do br. 171 i počinje otvorenim pismom predsjednika Predsjedništva Alije Izetbegovića upućenom predsjedniku Hrvatske Franji Tuđmanu 28. januara. Pismo je sastavljeno kao odgovor na Tuđmanovo pismo upućeno dan ranije (27. januara 1993), a u vezi sa sukobima Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatskog vijeća odbrane (HVO) u Srednjoj Bosni. Izetbegović piše da je iz izjava predstavnika UNPROFOR-a i evropskih posmatrača vidljivo da su sukobe u Gornjem Vakufu i Busovači izazvale snage HVO-a. Njihov cilj bio je uspostavljanje kontrole i zapovjedništva HVO-a nad jedinicama Armije Republike Bosne i Hercegovine, što je izazvalo otpor i žrtve. Dijelovi HVO-a, prema pisanju Izetbegovića, željeli su nastaviti s instaliranjem neke vrste državne zajednice unutar Bosne i Hercegovine, što je stvarni uzrok eskalacije na terenu. Također, Mate Boban odbio je potpisati izjavu o ravnopravnosti naroda na prostorima Travnik i Mostara, te se samo ograničio na poziv za obustavu neprijateljstava. Na osnovu toga Izetbegović je iznio tvrdnju da se

14 Ibidem, br. 17, 21.

15 Ibidem, br. 23.

16 Ibidem, br. 99, 103.

Boban nije odrekao ambicija o isključivo hrvatskim nacionalnim prostorima u centralnoj Bosni, gdje živi skoro približan broj Hrvata i Bošnjaka. U pismu se i dalje koristi nacionalna odrednica *Musliman*, jer će tek nekoliko mjeseci kasnije, u septembru 1993. godine, Bošnjaci vratiti svoje staro nacionalno ime.

U ovom dokumentu Izetbegović konstatuje da se u hrvatskim medijima vodi kampanja protiv Bosne i Hercegovine koja se, podsjeća, opredijelila za savezništvo s Hrvatskom u vrijeme kada je bezbolnije bilo izabrati drugu stranu i ostati u Jugoslaviji. Takva odluka nije bila stvar računice već principa i dosljednosti. U pismu su sadržani i drugi podaci o situaciji na terenu i nasiljima HVO-a protiv državnih organa, te napadu na Prozor iz decembra 1992. godine. Prozor je od strane HVO-a bombardovan dva dana, a stradala su 22 vojnika i civila. Armija Republike Bosne i Hercegovine bila je razoružana, kao i okolna bošnjačka sela, nakon čega su minirane 74 bošnjačke kuće. Uslijedio je napad na Gornji Vakuf sredinom januara 1993. godine, a zaustavljena je i sva humanitarna pomoć. Oko 4500 tona hrane koju je donio jedan turski brod rasprodavano je od strane HVO-a, dok je s turskog tankera HVO uzeo 1000 tona nafte više od ranije dogovorene kvote. Izetbegović piše i da su dvojica stranih humanitaraca iz muslimanske humanitarne organizacije IGASSA oteti u Busovači i zatvoreni u Mostaru već više od mjesec dana, a oduzeta im je roba i novac u vrijednosti preko pola miliona njemačkih maraka.¹⁷

Odnos državnih vlasti i Armije Republike Bosne i Hercegovine s Bobanovim establišmentom i Hrvatskim vijećem odbrane (HVO) zaokupljao je komunikaciju Izetbegovića i Tuđmana tokom 1993. godine. Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović uputio je Franji Tuđmanu 23. maja 1993. godine dopis vezano za provjeru navoda oko hapšenja nekih lica u Zenici. Dopis je bio odgovor na pismo koje mu je Tuđman poslao 22. maja, ali koje se, nažalost, ne nalazi u ovom arhivskom fondu. Izetbegović u dokumentu pojašnjava da je među nekoliko privedenih lica samo jedan Hrvat, izvjesni Mirko Đapić, koji je nakon zadržavanja pušten na slobodu. U nastavku teksta ovog dokumenta Izetbegović traži da se pusti konvoj oružja koji je zaustavljen u Grudama. Ova pošiljka bila je namijenjena odbrani u Posavini, te predlaže da se organizuje zajednička pratnja do Tuzle, kao i nadzor nad raspodjelom. Podsjeća da se u Posavini snage Armije Republike Bosne i Hercegovine i HVO-a bore zajedno, te da su zbog nedostatka municije pred kolapsom i mogućim egzodusom Bošnjaka i Hrvata s tih prostora.¹⁸

17 Ibidem, br. 107.

18 Ibidem, br. 110.

Izetbegović je Tuđmanu pisao i 12. oktobra 1993. godine, tražeći da interveniše za puštanje na slobodu Zijada Demirovića, uhapšenog od strane HVO-a početkom maja 1993. godine. Demirović je bio ovlaštenu pregovarač u pokušaju stvaranja zajedničkih komandi Armije Republike Bosne i Hercegovine i HVO-a, kao i predsjednik Stranke demokratske akcije (SDA) Okruha Mostar. U iznenadnom napadu HVO-a na komandu Armije Republike Bosne i Hercegovine u Mostaru, pred štabom je ubijeno 12 oficira, dok su oficiri Armije Republike Bosne i Hercegovine koji su bili na pregovorima, kao i druga zatečena lica, bili uhapšeni. Demirović je zajedno sa sinom odveden u logor na mostarskom stadionu. Pred sudom tzv. HZ Herceg-Bosne u augustu 1993. pokrenut je postupak protiv Demirovića jer je *sarađivao sa Alijom Izetbegovićem i pomagao osnivanje postrojbi Armije BiH*. U isto vrijeme, piše Izetbegović, HVO je slobodno djelovao u Sarajevu, a njegov komandant Slavko Zelić neometano putovao od Sarajeva do Gruda i Zagreba, dajući čak i političke izjave da bi dio Sarajeva trebao biti u sastavu Herceg-Bosne. I pored toga, piše Izetbegović, Zelića niko ne hapsi, za razliku od Demirovića.¹⁹

Osim Tuđmanu, Izetbegović je tokom 1993. godine pisao i zvaničnicima tzv. Herceg-Bosne. Mati Bobanu i Jadranku Prliću upućeno je pismo 28. maja 1993. godine sa zahtjevom da se oslobodi uhapšeni pomoćnik komandanta III korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine Mirsad Mahmutćehajić. Mahmutćehajić je uhapšen od HVO-a u Mostaru i odveden u nepoznatom pravcu. Slučaj se desio nakon stupanja na snagu prekida vatre i dogovorenog oslobađanja svih zatvorenih civila i vojnika s obje strane.²⁰ Dan kasnije, 29. maja, predsjednik Predsjedništva Izetbegović tražio je od Bobana da se prije Bajrama na slobodu puste civili koje HVO drži u zarobljeništvu u Mostaru, Čapljini, Stocu i drugim mjestima. Također, tražio je i puštanje na slobodu tadašnjeg tuzlanskog muftije, a današnjeg reisul-uleme Huseina Kavazovića, kao i grupe koja je s njim uhapšena kod Konjica mjesec dana ranije.²¹

Situacija u Hercegovini zahtijevala je diplomatski angažman i uključivanje organa Ujedinjenih nacija (UN). Izetbegović je Vijeću sigurnosti UN-a 19. augusta 1993. godine uputio pismo zbog teške situacije u Hercegovini: ubistava, etničkog čišćenja, hapšenja i zarobljavanja Bošnjaka, kao i rušenja njihovih domova. *...Kršenje ljudskih i nacionalnih prava bosanskih Muslimana od strane milicije Hrvatskog vijeća odbrane (HVO) u Hercegovini dobiva razmjere istinske ljudske katastrofe. Desetine hiljada ljudi otjerani su iz njihovih domova i sa njihove zemlje sa ciljem da se stvore etnički čiste hrvatske teritorije. Muškarci u dobi od 15-70 godina su pohapšeni, izloženi*

19 Ibidem, br. 127.

20 Ibidem, br. 112.

21 Ibidem, br. 113.

maltretiranjima i selektivnim likvidacijama. U pismu su navedeni konkretni primjeri ratnih zločina, kao i lokacije logora u kojima je HVO držao zarobljene Bošnjake. Izetbegović je tražio dolazak UNHCR-a i UNPROFOR-a na prostore Mostara i drugih ugroženih mjesta, oslobađanje civila i dopremanje humanitarne pomoći, jasno naglašavajući odgovornost međunarodnih aktera koji su nametnuli embargo na oružje.²²

Ratno stanje i situacija u Bosni i Hercegovini bile su na dnevnom redu u svjetskim centrima moći tokom 1993. godine, a u cilju postizanja mirovnog rješenja. Odnos dijelova međunarodne zajednice i zvaničnika UN-a sasvim opravdano je izazivao zabrinutost u državnom vrhu Bosne i Hercegovine. U pojedinim razgovorima iznošeni su određeni prijedlozi i rješenja, ali bez uključivanja bosanskohercegovačkih vlasti i zvaničnih stavova države. To je i bila tema pisma od 22. maja 1993. godine koje je predsjednik Izetbegović uputio američkom predsjedniku Billu Clintonu. Izetbegović je pisao o zabrinutosti zbog izostanka konsultacija sa zvaničnim bosanskim vlastima, kao i medijskim natpisima o rješenjima nudenim u evropskim krugovima uz moguću podršku SAD, a koja bi legalizirala stanje nastalo etničkim čišćenjem i agresijom.²³ U drugom pismu, upućenom generalnom sekretaru UN-a Boutrosu Boutros-Ghaliju 24. novembra 1993. godine, Izetbegović je pisao o pogrešnim temeljima za pregovore o miru u Bosni i Hercegovini. Pismo je bilo odgovor na Boutros-Ghalijevo pismo upućeno 18. novembra 1993. godine. Izetbegović ističe napore međunarodnih aktera na dostizanju mira, ali osporava Boutros-Ghalijeve tvrdnje da se radi o sukobu tri strane. Izetbegović piše da se radi o brutalnoj agresiji na jednu nezavisnu državu, koja je članica UN-a. Kao rezultat te agresije formirane su paradržave unutar teritorija Bosne i Hercegovine, koje je legitimizirala upravo međunarodna zajednica dajući im status strane u sukobu. Zbog toga je, smatra Izetbegović, teško dostići mir. Iz Boutros-Ghalijevo pisma koje se, nažalost, ne nalazi u ovom fondu, Izetbegović je dalje zaključio da se slanje humanitarne pomoći dovodi u vezu s mirovnim naporima na terenu. Uslovljavanje budućeg slanja humanitarne pomoći stvaranjem uvjeta za mirovne pregovore Izetbegović je smatrao neprihvatljivim, jer humanitarna pomoć ne bi smjela biti uslovljena pitanjima političke prirode.²⁴

Tema odnosa Velike Britanije prema Zapadnom Balkanu pokrenuta je od strane tadašnjeg ambasadora Muhameda Filipovića krajem 1993. godine. Pišući predsjedniku Izetbegoviću i premijeru Harisu Silajdžiću iz Berna (Švicarska) 15. decembra 1993. godine, Filipović govori o svojim saznanjima.

22 Ibidem, br. 118.

23 Ibidem, br. 109.

24 Ibidem, br. 153.

Osim informacije o predaji ambadorskih akreditiva u Švicarskoj, Filipović piše o podacima koje ima vezano za odnos Velike Britanije prema Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Prema njegovim izvorima, lord David Owen je na jednoj večeri u londonskom Kings Clubu iznio stavove da je britanska diplomatija uspjela da zaustavi intervenciju protiv Srba, te da zadrži rat u lokalnim okvirima. Dalje Filipović navodi da su Britanci planirali oslanjanje na Srbiju kako bi mogli promovisati vlastite interese, te da žele sporazum između Tuđmana i Miloševića. Prema Filipoviću, u Bosni i Hercegovini Britanci tragaju za humanitarnim rješenjima kako bi umirili svjetsku i evropsku javnost, smatrajući pritom da se Bošnjacima treba dati manja država, ali bez ikakvih garancija za budućnost.²⁵

U vihoru ratnih sukoba tokom 1993. godine, pojedini strani zvaničnici interesovali su se i za stanje redovnica franjevačkog reda u Mostaru, Kiseljaku, Fojnici i Zenici. Zabrinutost zbog njihove sudbine iskazao je tadašnji ministar vanjskih poslova Austrije Alois Mock. Odgovor predsjednika Izetbegovića na engleskom jeziku upućen je 23. septembra 1993. godine, a originalni dopis s Mockovim upitom, nažalost, ne nalazimo među dokumentima ovog fonda, nego o njemu saznajemo isključivo iz poslanog odgovora. Izetbegović je pisao da su, prema informacijama koje su došle iz kabineta monsinjora Puljića, samostani u Mostaru i Kiseljaku bili pod kontrolom HVO-a, te je stanje redovnica zadovoljavajuće. U Zenici se redovnice nalaze u relativno normalnim uvjetima, dok će svećenicima i redovnicama iz Konjica i Jablanice, inače gradova pod snažnim napadima HVO-a, biti ponuđena evakuacija u mjesta po njihovoj želji.²⁶

Diplomatske aktivnosti i pregovori, kao i vođenje države u najtežim ratnim okolnostima nisu bile prepreka Izetbegovićevoj komunikaciji i brizi o ljudima unutar države, ali i izvan Bosne i Hercegovine. S početkom jeseni 1993. godine, predsjednik Predsjedništva Izetbegović je obaviješten o nestašici hrane i teškoj situaciji u Zavidovićima. Zbog toga je 1. oktobra 1993. godine uputio dopis predsjedniku Ratnog predsjedništva opštine Bugojno Dževadu Mlaći s molbom za pomoć Zavidovićima. U ovom dokumentu Izetbegović za Zavidoviće traži pomoć u pšenici onoliko koliko je moguće, odnosno, 200 tona pšenice ako postoji mogućnost.²⁷ Krajem istog mjeseca, tačnije 28. oktobra 1993. godine, Alija Izetbegović uputio je dopis predsjedniku Makedonije Kiri Gligorovu vezano za nestanak Rizvana Halilovića, predsjednika Stranke demokratske akcije (SDA) Makedonije. Halilović je nestao na putu između Skoplja i Kumanova, pa Izetbegović traži od Gligorova da

25 Ibidem, br. 161.

26 Ibidem, br. 123.

27 Ibidem, br. 125.

se uključi u slučaj, kao i da se utvrdi istina o nestanku Halilovića i sumnjama o umiješanosti policijskih struktura Makedonije.²⁸ O daljoj komunikaciji vezano za slučaj Rizvana Halilovića saznajemo iz nedatiranog dokumenta pisanog nakon 9. novembra 1993. Radi se o rukopisu telefaks poruke, upućene iz Izetbegovićevog kabineta Sulejmanu Ugljaninu. Poruka je upućena kao odgovor na Ugljaninovo pismo od 9. novembra 1993. godine. Ugljanina se informiše da je Izetbegović kontaktirao makedonskog predsjednika Gligorova vezano za nestanak predsjednika SDA Makedonije Rizvana Halilovića. Od Gligorova su došle informacije da je Halilović u Vranju i da je navodno optužen za špijunažu.²⁹

U ratnim previranjima predsjednik Izetbegović je nalazio vremena i da odgovara na pisma nepoznatih i običnih ljudi. U arhivskim dokumentima sačuvana je prepiska s izvjesnim Stjepanom Balogom iz Michigena, Sjedinjene Američke Države, datirana u decembar 1993. godine. Izetbegovićevo pismo Balogu upućeno je 6. decembra 1993. godine, kao odgovor na Balogovo pismo od 30. novembra iste godine koje, nažalost, nije sačuvano među dokumentima. Izetbegović piše o odnosu Srba i Hrvata prema Bosni i Hercegovini, kao i potrebi borbe za jedinstvenu i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu. Izetbegović također piše da su dvije premise odredile sudbinu Bosne. Prva je da nema Bosne bez Srba i Hrvata, a druga je da Srbi i Hrvati neće Bosnu. Dalje iznosi tvrdnje da postoje časni izuzeci, ali se države ne prave od izuzetaka nego od naroda koji ne moraju biti vrlo časni, nego sasvim obični. Srbi ga, piše, nisu iznenadili, ali Hrvati jesu, jer cijelo vrijeme rade u korist vlastite štete. Izetbegović smatra da, ako ne stavi potpis na nekakav mir, vrlo je moguće da će Bosna biti okupirana. Bošnjачki narod ne bi preživio tu okupaciju i bio bi potpuno zbrisan zajedno sa svim džamijama i drugim znakovima postojanja.³⁰ U odgovoru poslanom telefaksom 30. decembra 1993. godine, Stjepan Balog piše da je iznenađen i obradovan njegovim odgovorom na pismo koje je poslao kao znak podrške i izraz dubokog razočarenja zbog odnosa Hrvatske prema Bosni. Smatra da Hrvatska i Bosna i Hercegovina trebaju saradivati u odbrani od srpske agresije. *Time što ste našli vremena u situaciji u kojoj se nalazite Vi i Vaša domovina da odgovorite na pismo jednom nepoznatom Hrvatu, najbolji je znak sa koliko osjećaja proživljavate današnju situaciju u Bosni. Moja neslaganja sa nekim od Vaših pogleda na moguća rješenja i situaciju u Bosni, nikako ne umanjuje moje duboko poštovanje prema Vama.*

28 Ibidem, br. 137.

29 Ibidem, br. 144.

30 Ibidem, br. 157.

*Vaše pismo mi je potvrdilo da ste Vi čovjek od povjerenja i integriteta, što se teško može reći za mnoge političare.*³¹

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i ratno stanje nisu prekinuli aktivnosti u kulturi i umjetnosti, nego su izazvali otpor umjetnika i kulturnih radnika koji su kroz djelovanje u segmentu kulture prkosili agresoru i podizali moral stanovništvu. Na nekim pozorišnim predstavama bio je prisutan i sam Alija Izetbegović. Ovaj podatak, ali i informacije o aktivnostima iz pozorišne i filmske umjetnosti tokom 1993. godine, saznajemo iz pisma Sulejmana Kupusovića, direktora drame Narodnog pozorišta Bosne i Hercegovine, upućenog Bakiru Izetbegoviću 18. jula 1993. godine. Kupusović upućuje molbu za prijem na kraći razgovor kod predsjednika Izetbegovića, a kao razlog za sastanak navedena je podrška projektu televizijske serije i igranog filma radnog naziva *Bosnia Camping*. Kupusović piše o pozorišnoj umjetnosti koja djeluje u uvjetima oružane agresije, te iznosi podatke da je od početka rata odigrano preko 300 predstava, koje je gledalo više od 60 000 posjetilaca.³²

U ratnim okolnostima život se morao nastaviti, a kultura, umjetnost i obrazovanje mogli su biti podsjetnik i motiv za borbu i preživljavanje bosanskog čovjeka. Među dokumentima iz 1994. godine, koji obuhvataju signature od br. 172 do br. 310, nalazi se i čestitka predsjednika Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića upućena rektoru Univerziteta u Sarajevu prof. dr. Faruku Seleskoviću 2. juna 1994. godine. Čestitka je upućena u povodu promocije 21 doktora nauka na ovom Univerzitetu. *Današnja promocija doktora nauka na Univerzitetu u Sarajevu potvrda je snage nauke i istraživačkog duha ali, također, i pouzdan dokaz o ispravnosti naše orijentacije da se znanjem borimo protiv sveopšteg mraka koji nam je prijeto.*³³

Među brojnim pismima i dopisima upućenim predsjedniku Izetbegoviću tokom oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu posebno je zanimljivo pismo izvjesnog Samuela J. Wolffa iz Tanzanije. Kroz ovaj dokument na određen način se oslikava odnos jednog slabo informisanog stranca koji ima potrebu da pokuša popraviti stvari u ratnim događanjima na Balkanu. Pismo je upućeno predsjednicima Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske 27. januara 1994. godine, na engleskom jeziku, a sadrži uopćeni poziv na mir. Uz to, Wolff upućuje savjete za slušanje vlastitih naroda koji su mnogo patili, kao i za razgovore sa Jimmyjem Carterom ili nekim drugim ko razumije kulturu i običaje, a ko bi ih trebao saslušati.³⁴

31 Ibidem, br. 158.

32 Ibidem, br. 117.

33 Ibidem, br. 215.

34 Ibidem, br. 173.

Uloga dijelova međunarodne zajednice i snaga UNPROFOR-a od početka oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, koja će kulminirati 1995. godine izdajom Srebrenice – sigurne zone UN-a i genocidom nad Bošnjacima, izazivale su reakcije pripadnika Armije i MUP-a Republike Bosne i Hercegovine prema snagama UNPROFOR-a. Prema dokumentima, radilo se o samovolji pojedinaca na terenu, a ne zvaničnim stavovima vlasti. Ipak, ovi potezi sigurno su dobrim dijelom bili i rezultat razočarenja odnosom prema Bosni i Hercegovini i odbrambeno-oslobodilačkoj borbi protiv agresora. U fondu je sačuvano više dokumenata koji tretiraju ovu tematiku, s jasnim naredbama da se spriječe incidenti sa snagama UNPROFOR-a. S tim u vezi, 5. februara 1994. godine upućen je dopis predsjednika Alije Izetbegovića generalu Rasimu Deliću (Armija) i Bakiru Alispahiću (MUP). Izetbegović im piše o žalbama UNPROFOR-a na česta zaustavljanja od strane vojske i policije, koja se ponekad pretvore u maltretiranja. Zbog toga naređuje da se ove štetne prakse prekinu jer UNPROFOR pomaže u osiguravanju hrane za stanovništvo, te dalje piše da *onaj ko pravi teškoće ili ometa rad UNPROFOR-a je ili neprijatelj ili potpuni politički slijepac*.³⁵

Komandant UNPROFOR-a Michael Rose požalio se 29. oktobra 1994. godine na navodnu paljbu s položaja Armije Republike Bosne i Hercegovine na snage UNPROFOR-a u Bobovici (planina Visočica), kao i korištenje demilitarizirane zone za ratna dejstva. U Izetbegovićevom odgovoru upućenom generalu Roseu 30. oktobra 1994. godine, na engleskom jeziku, stoji da će se ovi navodi istražiti. Izetbegović piše da će se general Karavelić 31. oktobra (tj. već sutradan) sastati s generalom Gobillardom kako bi istražio okolnosti ovog slučaja. Također, uvjerava da će učiniti sve da se spriječe incidenti s Armijom Republike Bosne i Hercegovine, ali također traži i da se spriječe napadi Karadžićevih snaga na igmanski put.³⁶

Odnos sa UNPROFOR-om bio je tema i Izetbegovićevog dopisa upućenog generalu Rasimu Deliću 10. decembra 1994. godine. Izetbegović daje smjernice djelovanja i traži korektan odnos Armije prema ovim međunarodnim snagama. Snage UN-a se žale kako imaju probleme od običnih vojnika, ali i građana. Pripadnici UNPROFOR-a tvrde kako kod srpskih snaga imaju probleme s vojnim i političkim vrhom, ali ih obični vojnici ne maltretiraju osim ako im bude naređeno, kao i da ne vode svoje lične ratove. Kod nas je obrnuto, i ne znaju čemu to služi. Traži da se to zaista ispita i to dva puta ponavlja. Pogrešno je da UN snage steknu utisak nediscipline i samovolje pojedinaca. Potrebno je sprečavati špijunažu, ali na korektan način. *Naš*

35 Ibidem, br. 179.

36 Ibidem, br. 268.

*odnos prema UNPROFOR-u mora biti čist i jasan, ili nam trebaju, pa ćemo im omogućiti da rade, ili nam ne trebaju, pa ćemo reći da idu.*³⁷

Dok je od bosanskohercegovačkih patriota i branilaca tražio stabilan i korektan odnos prema međunarodnim snagama, Izetbegović se nije libio strancima iznijeti kritiku zbog njihovog popuštanja na terenu i svojevrsnog povlačenja pred srpskim snagama. Zbog blokade humanitarne pomoći od strane srpskih oružanih formacija u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, Izetbegović je uputio pismo specijalnom izaslaniku Nicholasu Morrisu (UNHCR), na engleskom jeziku, 2. decembra 1994. godine. Izetbegović traži da se prekine praksa ucjene i urušavanja kredibiliteta UN-a, jer dok UNHCR pomaže pobunjene bosanske i hrvatske Srbe humanitarnom pomoći i gorivom, Srbi ne dopuštaju da pomoć dođe u Bihać, Srebrenicu, Žepu, Goražde i Sarajevo. Zbog toga Izetbegović smatra da snabdijevanje humanitarnom pomoći svih kritičnih područja, isključivo u paketu, može promijeniti ovakav odnos srpskih snaga, te prekinuti praksu ucjena.³⁸

Diplomatska korespondencija i prepiska sa svjetskim državicima i organizacijama čini veliki dio ovog arhivskog fonda. Zanimljivih dopisa ima i u 1994. godini. U povodu nastupanja mjeseca ramazana upućeno je pismo čelnicima islamskih zemalja 15. februara 1994. godine na engleskom jeziku. Osim ramazanskih čestitki i zahvale na *nepokolebljivoj pomoći* našoj državi i narodu, predsjednik Izetbegović je informisao o teškoj situaciji u Bosni i Hercegovini. Tražio je da diplomatski utječu na ukidanje embarga na oružje Bosni i Hercegovini, zračne napade na srpskog agresora, povlačenje hrvatskih trupa iz Bosne i Hercegovine, kao i pojačanje sankcija Srbiji koja stoji iza ovog rata. Također, tražio je i da iskoriste svoj autoritet na međunarodnom planu kako bi došlo do otvaranja aerodroma u Tuzli, kao i pomoć u osiguravanju putne komunikacije Ploče – Sarajevo – Zenica za dostavljanje hrane i lijekova u gradove i sela pod opsadom u Bosni i Hercegovini. Na kraju, pozvao ih je i u posjetu Sarajevu.³⁹ Ukidanje embarga na oružje Bosni i Hercegovini bila je tema i Izetbegovićevog dopisa upućenog predsjedniku Češke Republike Vaclavu Havelu 24. septembra 1994. godine, na engleskom jeziku. Izetbegović je tražio podršku Češke za ukidanje embarga na uvoz oružja u Generalnoj skupštini UN. Također, informisao je o teškom stanju u zaštićenim zonama pod kontrolom Ujedinjenih nacija, bez čijih snaga bi bilo nemoguće dostaviti humanitarnu pomoć.⁴⁰

37 Ibidem, br. 287.

38 Ibidem, br. 282.

39 Ibidem, br. 185.

40 Ibidem, br. 251.

Nakon neuspjeha Mirovnog plana Kontakt grupe za Bosnu i Hercegovinu (SAD, Rusija, Velika Britanija, Njemačka, Francuska) zbog odbijanja srpske strane u ljeto 1994. godine, sredinom oktobra 1994. godine pojavile su se informacije o pripremi novog sastanka ministara vanjskih poslova Kontakt grupe za Bosnu i Hercegovinu. Vlasti Bosne i Hercegovine nisu bile službeno obaviještene o ovom sastanku, ali se nezvanično govorilo da se pripremaju određene izmjene u Mirovnom planu Kontakt grupe iz jula 1994. godine. Zbog toga je Izetbegović 14. oktobra 1994. godine uputio poruku čelnicima zemalja Kontakt grupe: Billu Clintonu, Borisu Jeljcinu, Helmutu Kohlu, Johnu Majoru i Françoisu Mitterrandu. Podsjetio je ove državnike da je Skupština Republike Bosne i Hercegovine prihvatila Mirovni plan Kontakt grupe u cilju postizanja mira. Plan je prihvaćen bez obzira na velike rezerve, te uz uvjeravanja da su to posljednji ustupci koji se traže od Bosne i Hercegovine. S druge strane, srpska strana je sporazum odbila. Izetbegović je dalje pisao da se ne prihvataju nikakve štetne promjene tog Mirovnog plana, te ništa što bi ugrozilo suverenitet, cjelovitost i integritet Bosne i Hercegovine. U tom smislu očekuje i njihovu podršku u skladu s rezolucijama međunarodnih organizacija i ranijim stavovima njihovih vlada.⁴¹ Da informacije o mogućim izmjenama Mirovnog plana nisu bile bez osnova, svjedoči dopis Alije Izetbegovića upućen američkom predsjedniku Clintonu 30. novembra 1994. godine. Izetbegović obavještava Clintona o najavljenom sastanku sa predstavnicima Kontakt grupe koji dolaze u Sarajevo. Njihovi prijedlozi ustavnih aranžmana su štetni za Bosnu i Hercegovinu, te će isti biti odbijeni. Žali se da se stalno čine neprincipijelni ustupci na štetu Bosne i Hercegovine, te da nema izbora osim nastaviti borbu. *Pošto je u pitanju opstanak našeg naroda, ja sam Vas dužan obavijestiti da mi nećemo kapitulirati i da nemamo izbora nego nastaviti borbu, bez obzira na ishod.*⁴²

Teško vrijeme oružane agresije, diplomatskih pritisaka i pregovora na međunarodnom planu nisu iz fokusa Izetbegovićevog državničkog djelovanja uklonili unutrašnja pitanja izgradnje države Bosne i Hercegovine i njenih institucija, te pravednog odnosa prema običnom čovjeku. *Naš cilj je pravedan mir, naše najjače oružje je istina, a naša najveća nada je pravda. Bog neće dozvoliti da istina izgubi ni da pravda bude poražena.*⁴³ Posebno je zanimljiv dokument iz novembra 1994. godine koji svjedoči o Izetbegovićevom odnosu prema naizgled sitnim detaljima u njegovom najbližem radnom okruženju. U dopisu upućenom direktoru Zajedničke službe državnih organa Seji Gušmiroviću 17. novembra 1994. godine, Izetbegović piše kako je sasvim slučajno

41 Ibidem, br. 260, 261.

42 Ibidem, br. 280.

43 Ibidem, br. 213 (Obraćanje povodom Kurban-bajrama, maj 1994).

saznao da se u restoranu Zajedničkih službi pripremaju različiti obroci za pojedine službe i kabinete državnih organa. Ne zna da li je tačna ova informacija, ali Gušmiroviću *ponavlja* da jedan jelovnik vrijedi za sve. Jedina iznimka se može napraviti u slučaju službenih posjeta, ali i to treba biti skromno i s mjerom. Predsjednik Predsjedništva traži i da ga se obavijesti o korištenju reprezentacije u posljednja tri mjeseca (skuplja jela i pića), te ko i koliko koristi istu.⁴⁴ Sličan dopis Izetbegović je uputio nekoliko mjeseci kasnije, 6. maja 1995. godine, generalnom sekretaru Predsjedništva Sejdaliji Mustafiću. Od Mustafića je tražio da utvrdi postoji li još neka kuhinja u zgradi Predsjedništva pored zvanične u kojoj se svi hrane, te da li za sve vrijedi isti jelovnik ili se nekome spremaju druga (bolja) jela.⁴⁵

Tokom 1994. godine upućeno je nekoliko dopisa Ministarstvu vanjskih poslova i diplomatskim predstavništvima Bosne i Hercegovine sa smjernicama za bolji rad i postupanje sa građanima u nadležnosti diplomatsko-konzularne mreže. U dopisu diplomatsko-konzularnim predstavništvima Bosne i Hercegovine upućenom 10. maja 1994. godine, predsjednik Izetbegović tražio je da budu obzirni prema Bošnjacima iz Sandžaka, jer mu stižu žalbe da diplomatsko-konzularna mreža ne želi da im pomogne pod izgovorom da nisu državljani Bosne i Hercegovine. *Takav odnos nije u skladu s političkim interesima naše zemlje a u potpunom je neskladu s elementarnim principima pravde. Kao nosioci jugoslovenskog pasoša, oni su nepoželjne osobe širom svijeta i mi smo jedini koji im trebamo i možemo pomoći.* Izetbegović navodi i pozitivan odnos Njemaca i prihvatanje njegovog poziva da Bošnjaci Sandžaka budu izuzeti iz odluke o protjerivanju državljana *srpske Jugoslavije* iz Njemačke. Od diplomatskih predstavnika tražio je da vode računa o svim okolnostima, a posebno o činjenici da se radi o Bošnjacima koji su historijskim procesima odvojeni od matice, te da im se pruži pomoć jer *iznad svake administracije ostaje čovjek.*⁴⁶ Nekoliko mjeseci kasnije, 1. novembra 1994. godine, Izetbegović je uputio dopis ministru vanjskih poslova Irfanu Ljubijankiću i ministru unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine Bakiru Ali-spahiću. Podsjeća ih na raniji dogovor da se u ambasade, konzulate i druga predstavništva Bosne i Hercegovine zapošljavaju borci, invalidi i oni koji su zaslužni. Predsjednik Izetbegović je tražio da se taj dogovor ispoštuje, tvrdeći da ima dosta obrazovanih i sposobnih koji spadaju u gore navedene kategorije. Primjećuje da se suprotno od toga u diplomatiju šalju oni koji su se krili po kabinetima i kancelarijama, te ih naziva *mali miši sa tašnom i mašnom*, dok su ranjenici i borci *ponovo zaboravljeni*. Dvojici ministara uputio je zahtjev

44 Ibidem, br. 274.

45 Arhivski fond Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1), kutija 2, br. 379.

46 Arhivski fond Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1), kutija 1, br. 212.

da zatraže biografiju svakog kandidata i provjere gdje je bio posljednje tri godine. *To je jedini pošten pristup, sve drugo je izdaja principa kojima smo obećali služiti.*⁴⁷

Do kraja 1994. godine Izetbegović je uputio još jedan dopis ambasadama u cilju olakšavanja procesa izdavanja putnih isprava građanima Bosne i Hercegovine. Ambasadama Bosne i Hercegovine u Zagrebu, Bonu, Beču, Bernu, Budimpešti i Istanbulu upućen je dopis 22. decembra 1994. godine. U ovom dopisu predsjednik Izetbegović je tražio da se maksimalno pojednostavi izdavanje pasoša jer stalno stižu žalbe građana na spore procedure. U Sarajevu treba slati na provjeru samo slučajeve koji su sporni, a ostalo rješavati u ambasadama bez odugovlačenja. *Iskoristite vaše diskreciono pravo i bez suvišnih formalnosti izdajte putne isprave u svim slučajevima koji vam se ne čine spornim, a to je slučaj sa 99% podnesenih zahtjeva.* Poručuje osoblju ambasada da, ako je potrebno, predlože i izmjene propisa kako bi se olakšalo građanima Bosne i Hercegovine. *Našim ljudima van zemlje ionako je teško, zašto im vlastita država treba zagorčavati život?*⁴⁸

Tokom 1994. godine Armija Republike Bosne i Hercegovine bilježila je vojne uspjehe, što je imalo odjeka i u dokumentima ovog arhivskog fonda. Atifu Dudakoviću, komandantu V korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, 10. jula 1994. godine Izetbegović je čestitao vojne uspjehe kod Bihaća i pobjedu u okršaju s Abdićevom paravojskom, kao i prelazak cijele brigade Abdićevih autonomaša u redove Armije Republike Bosne i Hercegovine.⁴⁹ Dva mjeseca kasnije, 16. septembra 1994. godine, Izetbegović je čestitao generalu Ramizu Drekoviću, komandantu IV korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, na vojnim uspjesima na području Konjica. Od generala Drekovića tražio je da pozove srpsko stanovništvo na ostanak u svojim domovima i da im obeća zaštitu. Predsjednik Predsjedništva Izetbegović tražio je od generala Drekovića i da izvrši ovo obećanje, kao i da učini sve da se zaštitu civilno stanovništvo, te da pozove vojnike na strogo poštovanje zakona.⁵⁰

Civilni i vojni odnosi u Hercegovini, ovaj put u Mostaru, bili su tema korespondencije s generalom Drekovićem nekoliko mjeseci kasnije, u maju 1995. godine. U dopisu predsjednika Izetbegovića upućenom generalu Ramizu Drekoviću 22. maja 1995. godine nalazimo određene sugestije vezano za situaciju u Mostaru. Izetbegović upozorava na važnost Mostara, tvrdeći da je ovaj grad najosjetljivija tačka u zemlji. Po njegovom mišljenju Mostar je neka vrsta eksperimenta gdje se rješava *hoće li bomba što se zove Herceg-Bosna*

47 Ibidem, br. 269.

48 Ibidem, br. 294.

49 Ibidem, br. 220.

50 Ibidem, br. 249.

biti demontirana na miran način ili će doći do eksplozije. Dalje piše da situaciju u Mostaru prate predstavnici Evropske unije na čelu sa Košnikom. *Za Mostar i zemlju u cjelini, posebno za budućnost, nije nevažno šta oni misle o nama.* Također, Izetbegović je smatrao da se o svemu ne vodi dovoljno računa, zbog čega može biti štetnih posljedica. Od Drekovića je tražio da sa „Safom“ (Safetom Oručevićem, op.a.) utvrdi šta činiti na vojnom i civilnom planu te da mu pošalju potpisan zapisnik s njihovog sastanka. Također predlaže i reorganizaciju IV korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine kako bi se posvetilo i obnovi grada. *Svijet ne može dugo živjeti u razorenom gradu. Izgubićemo narod, otići će u svijet, a onda je sva ova borba bila uzaludna.*⁵¹

Dokumenti iz 1995. godine obuhvataju signature od br. 311 do br. 482 i daju nam podatke o nekim Izetbegovićevim aktivnostima tokom ove godine. Osim stalne diplomatske borbe i teškog stanja odbrambeno-oslobodilačkog rata, Alija Izetbegović je s pozicije lidera pokušavao pozitivno utjecati na društvene procese u Bosni i Hercegovini te ispravljati anomalije i nepravde u društvu. Predsjedniku Opštine Tuzla Selimu Bešlagiću Izetbegović je uputio otvoreno pismo 10. februara 1995. godine. Ovaj dokument bio je odgovor na Bešlagićevo pismo u kojem je izvijestio o neovlaštenom useljavanju vojnika u stanove u tuzlanskom naselju Slavinovići. Izetbegović piše da nije odobrio neovlašteno useljavanje niti *da svako sam sebi pravdu dijeli*, ali da također ima puno praznih i polupraznih stanova u koje treba naseliti izbjeglice. Piše da je protiv toga da izbjeglice s većim brojem članova porodice stanuju u malim sobama ili kolektivnim smještajima pored postojećih praznih stanova. Događa se da su pojedincima ostavljeni stanovi na čuvanje ili u velikim stanovima boravi jedna osoba, dok su stanari već duže vrijeme odsutni ili otišli u nepoznatom pravcu, a neki od njih čak i na neprijateljsku teritoriju. Izetbegović piše da su zakonski propisi u slučaju napuštenih ili neracionalno iskorištenih stanova jasni, ali da se ne provode od strane nadležnih, često iz neprincipijelnih razloga. To ljudi vide i uzimaju pravdu u svoje ruke. *Vas ne treba da podsjećam da će sam narod na svoj način uspostavljati pravdu ako to vlast ne čini. Stoga mislim da je u nastaloj situaciji jedini izlaz da nađete prazne ili poluiskorištene stanove i da tamo smjestite boračke porodice koje su sada bez stana. Sve drugo jeste zakon i paragraf, ali nije pravda.*⁵²

Posebno je zanimljiv Izetbegovićev dopis upućen podružnicama Stranke demokratske akcije (SDA) na slobodnoj teritoriji, 11. aprila 1995. godine. Predsjednik Izetbegović piše o pritužbama Katoličke crkve vezano za napade na njihove objekte, kao i druge incidente u bugojanskom, travničkom i zeničko-kakanjskom kraju. U dokumentu su konkretno navedeni incidenti prema

51 Arhivski fond Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1), kutija 2, br. 390.

52 Ibidem, br. 322.

tvrdnjama predstavnika Crkve, pa je Izetbegović tražio da se pritužbe ispituju na terenu, te da se eventualni napadi spriječe. U razgovoru s predstavnicima Crkve koji su vodili Izetbegovićeve saradnici pokrenuto je i pitanje položaja Islamske zajednice i islama na prostorima koje kontroliše Hrvatsko vijeće odbrane (HVO): *oni ne mogu očekivati da na području Armije ljudska prava budu na nivou civilizovanih zemalja u Evropi, dok su na području pod kontrolom HVO na razini najmračnijih dana srednjeg vijeka i da Crkva, bez obzira što nije politički faktor, snosi dio odgovornosti za ovo stanje.* U daljem tekstu Izetbegović piše da se incidenti i napadi, ako se utvrdi da ih je bilo, ubuduće spriječe i ne ponavljaju i to iz principijelnih, ali i iz praktičnih razloga. *Iz principijelnih, jer su takvi postupci suprotni našoj tradiciji i jer mi nemamo pravo da na bilo koji način progonimo ljude koji nisu naši istovjernici (Nema prisile u vjeri; Nama naša, vama vaša vjera – Kur'an). Iz praktičnih razloga, jer to ništa ne rješava, već samo dalje komplikuje ionako složenu situaciju. Kad je riječ o cjelovitoj Bosni, mi smo u Katoličkoj crkvi imali snažnog saveznika. Mi ga ovako gubimo. Kome je u interesu da sve katolike gura u zagrljaj Bobanu? Takva politika objektivno doprinosi cijepanju Bosne. Jedno je valjda jasno: ovo nije jednovjerska i jednonacionalna Slovenija, ovo je nacionalno izmiješana Bosna, a cjelovite Bosne nema bez Hrvata i Srba. Ko to ne vidi, politički je slijepac. A kad nam je već suđeno da živimo sa Hrvatima i Srbima, podržavamo one umjerene i normalne među njima.* Izetbegović je tražio da se s ovim pismom upozna što veći broj članova, te da treba voditi politiku našeg najvećeg interesa, a takva politika može samo biti rezultat kombinacije principa i dobrog proračuna, a ne kaprica, hirova, iracionalnih osveta i sljepila. *Nažalost ovog posljednjeg ima mnogo.*⁵³

U posljednjim danima aprila 1995. godine (28. 4. 1995) održana je sjednica Obnoviteljskog Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Na toj sjednici obratio se i predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović s porukama koje prevazilaze vremenski okvir i kontekst u kojima su kazane. Iznoseći tvrdnje da je borba za opstanak naroda kojem je izrečena smrtna presuda u nekim krugovima proglašena fundamentalizmom, jer su se pojavile slike imama s ahmedijama na glavi i puškama u ruci, poručio je: *Pustite ih neka pričaju šta ih je volja. Čestitam svakom od vas koji je uzeo oružje u ruke i branio našu nejač i naše svetinje.* Govorio je i o položaju islama u Bosni i Hercegovini, ali i pojavi novih učenja i mezheba, iznoseći mišljenje da je potrebno jedinstvo. Prema Izetbegoviću, islam u Bosni treba tri stvari: slobodu, uslove za djelovanje i dostojanstvo imamskog poziva. Prvo dvoje treba da osigura država, a treće Islamska zajednica. *Kad kažem dostojanstvo vašeg poziva, mislim na obrazovanje i moralni lik predstavnika vjerske*

53 Ibidem, br. 353.

zajednice, imama i alima. Morate biti učeni, obrazovani ljudi i morate biti moralni autoriteti u svojoj sredini. Ovo posljednje postiže se saglasnošću između onoga što govorite i onoga što radite. Narod gleda kako vi živite i jeste li spremni da sa njim dijelite dobro i zlo i da gladujete ako on gladije... Govoreći o potrebi jedinstva Izetbegović dalje kaže: Do mojih ušiju dopiru priče o nekakvim novim mezhebima u Bosni. Nama ovdje treba islam i vjera i nikakvi novi mezhebi. I kao što to obično biva, nađu se kojekakvi demagozi koji podmeću formu umjesto suštine, neku novu gimnastiku ili mehaniku vjere umjesto morala i istinskog učenja. Dok se vodi borba za život i smrt, i dok se rješava naše biti ili ne biti, oni nameću „učene“ rasprave o dužini brade ili o tome kako treba držati ruke ili noge u namazu i slično. Na tome se unose razdori i podjele u džematima.⁵⁴

Pitanje rada bosanskohercegovačkih ambasada, birokratski problemi te odnos administrativnog osoblja prema građanima nalaze se u fokusu više dokumenata iz 1995. godine. Ministrima vanjskih i unutrašnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine Irfanu Ljubijankiću i Bakiru Alispahiću Izetbegović je pisao 17. februara 1995. godine. Dvojici ministara šalje pismo jednog građanina koje se, nažalost, ne nalazi u fondu, a vezano za teškoće u proceduri oko pasoša Bosne i Hercegovine. *On je jedan od hiljada koji sa pravom proklinju ovu državu u kojoj činovnici vladaju. Mijenjajte taj propis što prije jer ćete od normalnih građana napraviti neprijatelje.*⁵⁵ Oko dva mjeseca kasnije, 28. aprila 1995. godine, predsjednik Predsjedništva Izetbegović piše ambasada Bosne i Hercegovine u Bonu, Beču, Budimpešti, Zagrebu, Ljubljani, Parizu, Londonu, Ankari i Vašingtonu. U dopisu prenosi pismo komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine (Rasim Delić, op.a.) u kojem se govori o nekorektnom odnosu osoblja ambasada prema ranjenicima i invalidima Armije koji se liječe u inostranstvu, te birokratskim teškoćama i preprekama u vidu plaćanja različitih taksi i traženja različitih dokumenata tj. „uvjerenja“. *Indikativno je da ovakve postupke prema invalidima najčešće imaju oni službenici ambasada koji su napustili zemlju prije početka rata i oni koji su svoje porodice „zbrinuli“ u inostranstvu, čak i na teret našeg društva,* piše u dopisu iz Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine. Izetbegović traži korektniji odnos prema boračkim kategorijama, jer slične pritužbe dobiva i od samih ranjenika: *... tražim od vas da izanalizirate ponašanje službenika ambasade prema ranjenicima i izbjeglicama i nakon toga utvrdite i prijedloge za odgovarajuće kadrovske promjene.*⁵⁶

54 Ibidem, br. 370.

55 Ibidem, br. 329.

56 Ibidem, br. 371.

Osim konkretnih koraka i pokušaja uvođenja reda u diplomatsko-konzularnu mrežu, sredinom septembra 1995. godine (19. 9. 1995), predsjednik Izetbegović uputio je dopis premijeru Vlade Republike Bosne i Hercegovine dr. Harisu Silajdžiću s inicijativom da se napravi prijedlog izmjena i dopuna Zakona o državljanstvu. Inicijativu je uputila grupa poslanika državne Skupštine, a traženim izmjenama Zakona olakšalo bi se dobivanje državljanstva za Bošnjake Sandžaka koji Bosnu i Hercegovinu doživljavaju kao matičnu državu.⁵⁷

Kao i u ranijim godinama oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, najveći broj dokumenata arhivskog fonda iz 1995. godine odnosi se na prepisku sa stranim zvaničnicima i diplomatama. U prvim danima februara 1995. godine, tačnije 3. februara, Izetbegović je uputio dopis tadašnjem generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija (UN) Boutros-Ghaliju na engleskom jeziku. Dopis se bavi blokadama sarajevskog aerodroma i puta kojim se dovozi humanitarna pomoć u Sarajevo. Predsjednik Izetbegović traži da UN, u skladu sa svojim mandatom, od srpske agresorske strane preuzme kontrolu nad aerodromom, kao i putem kojim dolazi humanitarna pomoć do građana Sarajeva.⁵⁸ Oko dva mjeseca kasnije, 23. aprila 1995. godine, upućen je dopis predsjedavajućem Vijeća sigurnosti Karelu Kovandi kojim se ukazuje na kršenje rezolucija UN-a i bezakonje srpskog agresora na sarajevskom aerodromu. Petočlanoj delegaciji Kontakt grupe onemogućen je ulazak u grad od strane agresorske vojske, a zatim je američki ambasador spriječen da odleti avionom UN-a sa sarajevskog aerodroma. Osim toga, piše Izetbegović, 21. aprila 1995. godine četvorici američkih i njemačkih diplomata nije dozvoljen prolaz sa aerodroma u grad. Ovo djelovanje je predstavljalo kršenje rezolucije UN-a br. 761 od 29. juna 1992. koja je temelj za mandat UNPROFOR-a nad aerodromom, ali i kršenje rezolucije br. 900 jer je na sceni gušenje Sarajeva. Izetbegović je zbog svega navedenog tražio odlučnije djelovanje UN-a.⁵⁹

Teror nad građanima Sarajeva sa srpskih položaja, bio je razlogom dopisa predsjednika Predsjedništva Izetbegovića upućenog Boutros Boutros-Ghaliju (UN) i Willyju Claesu (generalni sekretar NATO-a) 7. maja 1995. godine. Izetbegović ih obavještava o granatiranju Sarajeva sa srpskih položaja i piše da je deset ljudi ubijeno, a pedesetak ranjeno od iste granate. Podsjeća na rezolucije UN-a i ultimatum NATO-a po kojima su zabranjeni ovakvi postupci. Izetbegović se pita se da li se radi o bezvrijednim papirima.⁶⁰ Četiri dana kasnije, 11. maja 1995. godine, predsjednik Izetbegović je od Boutros-Ghalija

57 Ibidem, br. 453.

58 Ibidem, br. 320.

59 Ibidem, br. 366.

60 Ibidem, br. 381.

tražio otvaranje sarajevskog aerodroma za humanitarne letove, kao i dionice puta Butmir – Dobrinja (tzv. plavi put), ali i da se obustavi preseljavanje Srba iz zapadne Slavonije u Bosnu i Hercegovinu. Podršku preseljavanju Srba iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu dao je predstavnik UN-a Akashi, dok su snage UN-a logistički pomagale useljavanje. Prema dostupnim informacijama, među ovim useljenicima je bilo i vojnika pod oružjem. Ova akcija praćena je i protjerivanjem bošnjačkog i hrvatskog stanovništva iz dijela Republike Bosne i Hercegovine koji je pod srpskom okupacijom.⁶¹ Naseljavanje Srba iz Hrvatske, ovaj put na prostoru Sandžaka, bila je tema dopisa Alije Izetbegovića upućenog predsjedniku Vijeća sigurnosti UN-a Nugroho Wisnumurtiju 15. augusta 1995. godine, na engleskom jeziku. Izetbegović piše o naseljavanju Srba iz Hrvatske na prostorima Novog Pazara (1500 izbjeglica) i Sjenice (1000 izbjeglica), tvrdeći da je cilj nasilna promjena demografske strukture stanovništva u Sandžaku na štetu Bošnjaka.⁶²

Posebnu gorčinu izazvali su pad Srebrenice i Žepe u julu 1995. godine i genocid nad Bošnjacima, kasnije dokazan i na međunarodnim sudovima. Tri dana nakon pada Srebrenice u ruke srpskih snaga pod komandom ratnog zločinca Ratka Mladića, tj. 14. jula 1995. godine, Izetbegović je uputio dopis francuskom predsjedniku Chiracu u kojem je pozdravio njegove izjave o ulozi UN-a u zaustavljanju negativnog razvoja situacije nakon dešavanja u Srebrenici. *Krajnje je vrijeme da Srbija i Srbi prestanu diktirati politiku Evrope.*⁶³ Iz kabineta predsjednika Izetbegovića 17. jula 1995. godine izdato je saopćenje da je u dva navrata razgovarano s komandantom UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu generalom Rupertom Smithom u vezi s evakuacijom bolesnih, ranjenih i starijih civila iz Žepe uz pomoć UNPROFOR-a. Ministru vanjskih poslova Bosne i Hercegovine Muhamedu Šaćirbegoviću data je instrukcija da pred Vijećem sigurnosti UN-a pokrene pitanje sigurnog izlaska civila iz Žepe oko koje su se tada vodile žestoke borbe.⁶⁴ Britanskom premijeru Johnu Majoru upućen je dopis 20. jula 1995. godine na engleskom jeziku, a Izetbegović je tražio da se spriječi zločin nad stanovništvom Žepe. Također, tražio je da ta poruka bude prenesena na sastanku ministara zemalja Kontakt grupe. Izetbegović je smatrao da nakon ubistva hiljada ljudi u demilitarizovanoj enklavi Srebrenica niko nema pravo biti pasivan i omogućiti srpskim teroristima novi masovni zločin.⁶⁵ U dopisu Alije Izetbegovića upućenom Vijeću sigurnosti UN-a 25. jula 1995. godine tražila se naredba sigurne eva-

61 Ibidem, br. 385.

62 Ibidem, br. 431.

63 Ibidem, br. 416.

64 Ibidem, br. 417.

65 Ibidem, br. 419.

kuacije žena, djece, bolesnih i ranjenih iz Žepe. U ovom dokumentu Izetbegović iznosi kritiku zbog pasivnosti međunarodnog faktora: *Nakon onoga što se dogodilo sa zaštićenom zonom Srebrenica, i nakon što ste odbili da branite Žepu koju ste svojom rezolucijom proglasili zaštićenom zonom UN, spašavanje žena i djece je minimum koji ste dužni osigurati.*⁶⁶

Osim dopisa vezano za djelovanje UN-a i UNPROFOR-a, Izetbegović je tokom 1995. godine imao aktivnu diplomatsku vezu s različitim stranim državicima i diplomatama. Sredinom aprila 1995. godine (12. 4. 1995) Izetbegović je uputio dopis bivšem američkom predsjedniku Jimmyju Carteru. Carteru je pisao da pozdravlja svaku inicijativu za mir u Bosni i Hercegovini, ali je iznio i stav da Carterovo ponovljeno posredovanje između agresora i legalnih vlasti, bez obzira na dobre namjere, ne bi donijelo rezultat. Podsjeća i da raniji sporazum o prekidu vatre kojem je posredovao Carter Karadžićevi Srbi nisu poštovali, te da su nastavljeni napadi na Bihać, kao i granatiranje Tuzle, Sarajeva, Goražda i drugih gradova. Zbog toga je Izetbegović smatrao da bi nova Carterova posjeta bila razlogom da Srbi izbjegnu prihvatiti plan Kontakt grupe koji je i takav nepravedan, ali ga Karadžić želi dodatno učiniti nepravednim i krivicu za nastavak rata prebaciti na legalne vlasti Bosne i Hercegovine.⁶⁷

U maju 1995. godine uslijedila je serija pisama upućenih najvišim zvaničnicima Velike Britanije, Francuske i Rusije, a u vezi s obilježavanjem 50. godišnjice pobjede nad fašizmom u Drugom svjetskom ratu. Republika Bosna i Hercegovina bila je pozvana na ove značajne događaje, što je još jedan u nizu dokaza međunarodnog priznavanja kontinuiteta bosanske državnosti, čak i u najtežim vremenima oružane agresije i neizvjesnosti opstanka. Izetbegović je 3. maja 1995. godine pisao premijeru Velike Britanije Majoru, te predsjednicima Francuske i Rusije Chiracu i Jeljcinu. Zahvaljuje im na pozivima na obilježavanje pedesete godišnjice pobjede u Evropi, ali zbog napetosti na frontovima u Bosni i Hercegovini, te opasnom razvoju situacije u Hrvatskoj, piše da nije moguć njegov dolazak u London, Pariz i Moskvu. Ovim državicima je najavio da će u Londonu i Parizu 6, 7. i 8. maja Bosnu i Hercegovinu predstavljati ministar vanjskih poslova dr. Irfan Ljubijankić, dok će u Moskvi 9. maja 1995. godine Bosnu i Hercegovinu predstavljati član Predsjedništva Tatjana Ljujić-Mijatović.⁶⁸

Dan nakon masakra na tuzlanskoj Kapiji koji se dogodio 25. maja 1995. godine, Izetbegović je uputio dopise predsjednicima Francuske (Chirac), SAD (Clinton) i Rusije (Jeljcin), premijeru Velike Britanije (Major), kance-

66 Ibidem, br. 420.

67 Ibidem, br. 354.

68 Ibidem, br. 374, 375, 376.

laru Njemačke (Kohl), te organima UN-a i NATO-a, na engleskom jeziku. Obavještava ih o masakru na tuzlanskoj Kapiji koji se desio dan ranije. Ubijena je 71 osoba, a više od stotinu je ranjeno, dok je najstarija žrtva imala 28 godina. Međunarodna zajednica treba aktivnije djelovati, a ne samo da registruje dešavanja u Bosni i masakre nad civilima. Smatra i da bi ovakav krvavi događaj negdje na Zapadu izazvao šok i rezolutnu akciju protiv počinitelaca.⁶⁹

Dana 2. juna 1995. godine Izetbegović je uputio dopis predsjedniku Turske Sulejmanu Demirelu. Osim zahvale predsjedniku Demirelu na izrazima saučešća zbog pogibije ministra vanjskih poslova Bosne i Hercegovine Irfana Ljubijankića koja se dogodila nekoliko dana ranije, 28. maja 1995. godine, Izetbegović sugerise da šefovi turskih diplomatskih misija pri UN-u i NATO-u utječu na odluke koje se donose o Bosni i Hercegovini. Osim toga, predlaže i da Turska razmotri mogućnost ojačavanja svojih trupa u sastavu UNPROFOR-a jednom specijalno obučenom i opremljenom vojnom jedinicom, što je već uradila i Velika Britanija.⁷⁰

Predsjednik Predsjedništva Izetbegović je u svom diplomatskom djelovanju, čak i u najtežim danima oružane agresije, vodio računa o ugledu države Bosne i Hercegovine, šaljući čestitke i izraze podrške i saučešća drugim državicima. Izetbegović početkom septembra 1995. godine piše čestitke predsjednicima Makedonije Gligorovu i Brazila Cardosu u povodu njihovih državnih praznika.⁷¹ Mjesec dana kasnije, 3. oktobra 1995. godine, Izetbegović šalje dopis predsjedniku Turske Demirelu s izrazima saučešća zbog stradalih u potresu koji je pogodio grad Dinar u Turskoj.⁷² Istog datuma upućen je i dopis predsjedniku Makedonije Kiri Gligorovu. Izetbegović izražava podršku i želje za brz oporavak nakon pokušaja atentata na Gligorova.⁷³ Dopis Alije Izetbegovića upućen predsjedniku Azerbejdžana Hajdaru Alijevu kojim se izražava saučešće zbog nesreće u gradskoj podzemnoj željeznici u Bakuu datiran je 30. oktobra 1995. godine.⁷⁴ Predsjedniku Izraela Ezeru Weizmanu 5. novembra 1995. godine upućen je dopis s izrazima saučešća zbog ubistva izraelskog premijera Yitzhaka Rabina. Izetbegović piše: *Mi vjerujemo da ovaj tragični događaj neće zaustaviti napore da se postigne trajan mir za sve narode u regionu.*⁷⁵ Predsjedniku Tunisa Zayn al-Abidinu Ben Aliju 6. novembra 1995. godine upućen je dopis kojim se čestita nacio-

69 Ibidem, br. 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397.

70 Ibidem, br. 402.

71 Ibidem, br. 447, 448.

72 Ibidem, br. 456.

73 Ibidem, br. 457.

74 Ibidem, br. 459.

75 Ibidem, br. 460.

nalni praznik Tunisa.⁷⁶ Predsjedniku Palestine Yasseru Arafatu iz Dejtona je, za vrijeme pregovora, 13. novembra 1995. godine upućen dopis predsjednika Izetbegovića kojim se čestita Dan nezavisnosti Palestine. *U decenijama borbe koju ste vodili, Vaš narod je pokazao istrajnost a političko rukovodstvo jasnu viziju nacionalnih ciljeva. Te vrline najboljih sinova Palestine, uz Božiju pomoć, urodiće plodom.*⁷⁷

U posljednjim danima 1995. godine, tačnije 27. decembra, predsjednik Izetbegović uputio je dopis komandantu IFOR-a admiralu Leightonu Smithu na engleskom jeziku. Povod za dopis bili su određeni Smithovi razgovori na Palama vezano za poziciju Sarajeva koja je već ranije utvrđena u Dejtonu. Izetbegović je smatrao nedopustivim otvaranje diskusije vezano za poziciju Sarajeva, niti bilo kakvo odgađanje provođenja dogovorenog, što je Dejtonski sporazum jasno definisao. Tražio je da se provede ono što je dogovoreno, podsjećajući da je mandat IFOR-a provođenje sporazuma, a ne njegovo propitivanje, te upozoravao da se ne ponavljaju ranije pogreške UNPROFOR-a. *You were assigned the mission of implementation and not of altering the political settlement which was reached, i. e. not WHAT but HOW.*⁷⁸

Izgradnja i uspostavljanje državnog sistema od 1996. do 2000. godine

Dokumenti ovog arhivskog fonda za razdoblje od 1996. do 2000. godine obuhvataju signature od br. 483 do br. 849, te nešto više poprimaju protokolarni i službeniji oblik, kakav i dolikuje vremenima mira i kakve-takve stabilnosti. Iz ratnog stanja prelazi se u nešto drugačiji način djelovanja i rada Kabineta Alije Izetbegovića. Među dokumentima ovog perioda su čestitke državniciima i vjerskim poglavarima u povodu nacionalnih i vjerskih praznika, diplomatski izrazi saučesća i podrške, različita medijska saopćenja Kabineta, najave sastanaka sa stranim dužnosnicima i delegacijama, pozivi i pokroviteljstva različitih događaja i skupova itd. Jedan broj dokumenata odnosi se i na službenu korespondenciju saradnika predsjednika Izetbegovića u ime njegovog Kabineta. U fondu je nešto više dokumenata u prvoj postratnoj, 1996. godini, u odnosu na ostale godine do Izetbegovićevog povlačenja iz Predsjedništva Bosne i Hercegovine u oktobru 2000. godine. U septembru 1996. godine održani su prvi opći izbori nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, pa je jedan broj dokumenata iz 1996. godine vezan za aktivnosti i razgovore u vezi sa pripremom ovih izbora.

76 Ibidem, br. 461.

77 Ibidem, br. 462.

78 Ibidem, br. 480.

Prvi dokument u 1996. godini je otvoreno pismo predsjednika Izetbegovića upućeno urednicima Radija i Televizije Bosne i Hercegovine 2. januara 1996. godine. U dokumentu iznosi kritiku vezano za izvještavanje o dočeku Nove 1996. godine. Smatra da ne odražava realno stanje, te da je izvještavanje izazvalo neku vrstu potištenosti kod običnih ljudi. *Jer to što vi prikazujete kao narodni doček nove godine ustvari je doček koji je sebi priredila jedna manjina, u svakom slučaju ne više od jednog promila ljudi u našoj sredini. Šta je sa ostalih 99,9 posto naših građana? Ako su uopće i proslavili dolazak nove godine, ako su imali prilike i volje za to, učinili su to skromno i na način koji neće povrijediti osjećanja hiljada ljudi koji su izgubili svoje drage i svoje domove. Samo jedan broj drskih i bezdušnih pojedinaca usudio se da se, dok su još svježije humke i rane, naloče i krevelji pred kamerama, kao da se ništa nije dogodilo. I vi, urednici radija i televizije, imate svoj dio odgovornosti. Prikazali ste i propratili sve to bez komentara a utisak je i sa odobravanjem.* Dalje Izetbegović piše: *Ugledaćemo se na evropsku poslovnost, tačnost, radnost, smisao za organizaciju, ali nećemo slijediti Evropu i Ameriku u svim njihovim adetima bez kriterija i mjere.* Nakon iznesene kritike, Izetbegović završava otvoreno pismo porukom: *Televizija je javna institucija, a naš narod više nije blećak koji se daje vući za nos. Mi naravno nećemo posegnuti za cenzurom i zabranama, ali ćemo se pobrinuti da narod sa prezirom odbije različite sumnjive vrijednosti koje mu se u ime kulture i slobode, ustvari lažne kulture i lažne slobode, pokušavaju nametnuti.*⁷⁹

Predsjedniku Hrvatske Franji Tuđmanu 11. marta 1996. godine upućen je dopis s oznakom *Povjerljivo*. Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović pisao je o situaciji u Mostaru nakon dogovora u Rimu. U dokumentu stoji da situacija nije zadovoljavajuća, te da je hrvatska strana u dijelu Mostara koji je rimskim dogovorom označen kao distrikt, odnosno prostor pod zajedničkom upravom, jednostrano i bez dogovora ogradila prostor i položila kamen temeljac za izgradnju katoličke crkve. To je izazvalo nove napetosti koje otežavaju rješavanje problema u Mostaru. Izetbegović piše da niko nije protiv izgradnje bogomolje, ali da nije dobro izabrano mjesto i trenutak, te traži od Tuđmana da iskoristi utjecaj kako bi se izgradnja zaustavila.⁸⁰ Odgovor Franje Tuđmana na ovaj dopis upućen je osam dana kasnije, 19. marta 1996. godine. Tuđman iznosi svoja viđenja stanja u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine, te smatra da se Mostar ne smije izdvajati iz ukupnih odnosa u ovom entitetu. Iznosi primjedbe na „bošnjačka glasila“ zbog optužbi na račun najviših dužnosnika Republike Hrvatske, pa i njega lično, za zločine na području Stoca. Također problematizira status Hrvata u

79 Ibidem, br. 483.

80 Ibidem, br. 507.

srednjoj Bosni, te Sarajevu koje je, po njemu, ustrojeno kao jednonacionalni kanton. Tuđman je smatrao da Hrvati jedino u Mostaru mogu potpuno potvrditi i razvijati svoj identitet, te je u tom svjetlu gledao na izgradnju crkve u budućoj centralnoj zoni, nadajući se da će doći do postizanja kompromisa.⁸¹

Pitanje Mostara bilo je tema i pisma koje je 12. marta 1996. godine Izetbegović poslao kao poruku građanima ovog grada. Pojašnjavao im je dešavanja i dogovore u Rimu, koji su na prvi pogled djelovali kao razočarenje, ali i uvjeravao da je krajnji cilj jedinstven Mostar. Zbog stava Evrope odbijanje dogovora ne bi donijelo ništa osim zastoja, a važno je da se stvari kreću naprijed. *Ne smijemo biti suviše nestrpljivi. Ovih godina rješava se sudbina našeg naroda za naredno stoljeće, a to zahtijeva manje emocija, a više promišljanja, upornosti i strpljenja.*⁸²

Tokom 1996. godine u diplomatskoj korespondenciji provlačilo se pitanje statusa stranih boraca koji su se borili na strani Armije Republike Bosne i Hercegovine tokom oružane agresije. Na ovu temu upućen je dopis američkim senatorima Bobu Doleu i Josephu Liebermanu 22. marta 1996. godine, kao odgovor na njihovo pismo od 12. marta iste godine. U dopisu Izetbegović pojašnjava status stranih boraca nakon završetka oružane agresije. Tvrdi da u Bosni i Hercegovini nema iranskih vojnih lica, jedino je ostalo oko 50-60 pripadnika odreda El Mudžahid, jedinice u kojoj nikada nije bilo Iranaca. Oni su zasnovali porodice i državljani su Bosne i Hercegovine. Također, pojašnjava i okolnosti formiranja državne Agencije za istraživanje i dokumentaciju (AID). Tvrdi da ova agencija nije stranačka nego državna, a da lažne informacije šire upravo oni koji su podržavali državu. Na prijateljski način traži od senatora da provjere informacije koje do njih dolaze, te poziva u posjetu delegaciju Republikanske stranke i daje ponudu da Stranka demokratske akcije (SDA) bude domaćin tokom njihove posjete Sarajevu i Bosni i Hercegovini. *Ipak, želim Vas podsjetiti da je, uprkos svim strahotama rata, legalna bosanska vlast očuvala demokratske institucije i otvorila širok prostor za rad nezavisnih medija. Na teritoriju pod kontrolom legalne vlade ostale su čitave džamije, katoličke i pravoslavne crkve i sinagoge, nije bilo cenzure ni političkih procesa. Nije bilo ni osvete ni revanša. To su činjenice koje se ne mogu osporiti. U ratu kao što je bio ovaj, to je bio težak zadatak pun izazova.*⁸³

Da je pitanje iranskih boraca te vojne saradnje sa Iranom bilo u fokusu i u narednom periodu, svjedoče dva dopisa iz juna 1996. godine. U prvom dopisu, upućenom predsjedniku Irana Ali Akbaru Rafsanjaniju 20. juna 1996. godine, Izetbegović se zahvaljuje na pomoći i saradnji tokom odbrane od

81 Ibidem, br. 512.

82 Ibidem, br. 508.

83 Ibidem, br. 516.

agresije, izražavajući nadu da će se saradnja i prijateljstvo nastaviti na drugim poljima važnim u miru. Ipak, vojnoj saradnji morao je doći kraj: *Zaključenjem mira prestali su razlozi za bilateralnu vojnu saradnju između Bosne i Irana i mi smo u tom smislu kroz mirovni ugovor preuzeli čvrste međunarodne obaveze.*⁸⁴ Sedam dana kasnije, 27. juna 1996. godine, upućen je drugi dopis, ovaj put američkom državnim sekretaru Warrenu Christopheru. Predsjednik Predsjedništva Izetbegović pisao je Christopheru da na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine nema stranih pripadnika, te da su i od iranske ambasade dobili potvrdu da takvih osoba nema, niti će ih biti. Dalje, pisao je i da će se sprovoditi odgovarajuće mjere kontrole kako bi se ispoštovala ova obaveza iz Dejtonskog sporazuma po pitanju *stranih trupa.*⁸⁵

Na unutrašnjem planu, tokom 1996. godine predsjednik Izetbegović uputio je više dopisa s ciljem usmjeravanja rada državnih organa i fokusiranja na važna pitanja. Dr. Izudinu Kapetanoviću, predsjedniku Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, pisao je 16. maja 1996. godine, tražeći istragu od strane stručne komisije vezano za medijske tvrdnje o štetnom ugovoru nabavke za MUP Federacije u vrijednosti od 800 000 njemačkih maraka. Izetbegović je tražio da se utvrdi odgovornost nadležnih, te da se obavijesti javnost po okončanju postupka.⁸⁶ Četiri dana kasnije, 20. maja, Izetbegović šalje dopis generalnoj direktorici RTV BiH Amili Omersoftić i direktoru TVBiH Ahmedu Hadžijamakoviću. Dostavlja im pismo predsjednika Unsko-sanskog kantona o stanju radio i TV signala u tom kraju, tvrdeći da mu žalbe stižu i iz Goražda, kao i drugih mjesta. Izetbegović piše da mu nije jasno kako se do sada nije mogao riješiti problem radio signala, mada je stalno ukazivao na ovo i nudio pomoć. *Ja sam se umorio da vam više govorim o tome. Zato vam šaljem priloženo pismo.*⁸⁷ Predsjednicima Vlade Republike Bosne i Hercegovine (dr. Hasan Muratović) i Federacije Bosne i Hercegovine (dr. Izudin Kapetanović) Izetbegović je pisao 28. maja 1996. godine, s molbom da pokrenu izmjene propisa u cilju uvođenja poreznih olakšica kako bi se stimulisala proizvodnja. Iz razgovora sa privrednicima ustanovio je da uvoz proizvodnih alata i mašina podliježe plaćanju carine što koči ulaganje u proizvodnju, posebno u maloj privredi.⁸⁸

Među dokumentima čuva se i dopis od 6. jula 1996. godine s potpisom Alije Izetbegovića i rukom napisanim naslovom: *Svim načelnicima i pred-*

84 Ibidem, br. 569.

85 Ibidem, br. 573.

86 Ibidem, br. 554.

87 Ibidem, br. 557.

88 Ibidem, br. 561.

sjednicima opštinskih odbora SDA. U dopisu se govori o anomalijama prilikom dodjele poslovnih prostora, a posebno u sarajevskim općinama. Piše da se posebno žale demobilisani borci i invalidi, koji su tvrdili da su se većine poslovnih prostora dokopali ratni profiteri, te rodbina i prijatelji utjecajnih ljudi. Izetbegović je tražio da posvete pažnju ovom pitanju i da se zloupotrebe spriječe. Za loše odluke ne pozivajte se na propise. Ako su propisi nepravdani i ne valjaju, mijenjajte ih ili predložite njihovu promjenu. U svakom slučaju, bez odlaganja preduzmite nešto da se nepravde uklone. Zatražiću da se uskoro u javnosti (štampi, TV i dr.) povede rasprava o ovom pitanju i da se krivci prozovu.⁸⁹

Tokom 1996. godine predsjednik Izetbegović bavio se i pitanjem oživljavanja sporta i mogućnosti odigravanja domaćih utakmica nogometne reprezentacije u Bosni i Hercegovini, lobirajući kod predsjednika FIFA-e Havelangea 21. augusta 1996. godine. Izetbegović je Havelangeu uputio molbu da odobri odigravanje utakmice nogometnih reprezentacija Bosne i Hercegovine i Hrvatske u Sarajevu. Odigravanje utakmice bilo je predviđeno 9. oktobra 1996. godine u italijanskoj Bolonji.⁹⁰ U cilju što uspješnijeg lobiranja, Izetbegović je dan kasnije uputio dopis i predsjedniku Hrvatske Franji Tuđmanu, s molbom da podrži prijedlog odigravanja utakmice Bosne i Hercegovine i Hrvatske u Sarajevu.⁹¹ Lobiranje nije dalo rezultat, jer je ova utakmica ipak odigrana u Bolonji.

Zanimljiv je i dopis Mehmedu Haliloviću, glavnom uredniku *Oslobođenja*, upućen 22. septembra 1996. godine. U ovom dokumentu je sažet odnos međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini, ali i jedan realistični pogled državnika koji razbija iluzije. Predsjednik Predsjedništva Izetbegović demantuje informacije objavljene u *Oslobođenju* dva dana ranije (20. 9. 1996) da je Holbrooke navodno nudio da se iz izbora isključi Srpska demokratska stranka (SDS). Izetbegović piše da takve ponude nije bilo, niti bi je odbio da je ponuđena. *Zar zaista očekujete od zapadnih diplomata tako radikalne poteze? Ne znam na čemu gradite takvo uvjerenje, kada iskustvo govori samo o kompromisima. Evo, tražili smo da se Arkan isključi, tražili smo i za Abdića, pa šta se dogodilo? Ne samo da ih nisu isključili, nego su im dali i novac za predizbornu kampanju. U slučaju SDS formalni zahtjev nije postavljen, jer niko nije htio da radi očito jalov posao. Samo su ratne zločince isključili, i to samo one prozване, a odbili su da ih uhapse, iako smo to svakodnevno tražili, ne samo mi, nego i mnogi drugi važni ljudi u svijetu, uključivo glavni tužilac i predsjednik Haškog tribunala itd. Ne optužujem Vaš list za obmanjivanje,*

89 Ibidem, br. 581.

90 Ibidem, br. 616.

91 Ibidem, br. 617.

*ali Vam zamjeram što, načinom na koji pišete, nastavljate da stvarate utisak kod javnosti da je bilo moguće nešto što očito nije moguće. Vi, kao i ja, dobro znate kako stvari stoje. Uostalom, posmatrajte šta se upravo događa.*⁹²

Sigurnosna situacija tokom prve postratne godine bila je još uvijek nestabilna, što vidimo iz dopisa Alije Izetbegovića, prvog predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine poslije prvih izbora nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, održanih 14. septembra 1996. godine. Uz Izetbegovića, za članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine tada su izabrani Krešimir Zubak i kasniji presuđeni ratni zločinac Momčilo Krajišnik. Predsjedavajući Izetbegović pisao je Zubaku i Krajišniku 28. oktobra 1996. godine, te ih obavijestio da je u periodu od 21. do 28. oktobra 1996. godine dinamitom i paljevinom uništeno preko 170 bošnjačkih kuća u selima Donja Mahala, Jurčike, Avdići i Hambarine, kao i 40 napuštenih srpskih kuća u Ljeskovicu kod Drvara. Izetbegović je tražio da se od strane Predsjedništva Bosne i Hercegovine oštro osudi ova praksa, te zatraži istraga i krivično gonjenje počinitelja.⁹³ Incidenata i oružanih napada je bilo i kasnije. Nepoznati počinioci pucali su na grupu Bošnjaka, te ubili dvije osobe i ranili jednu 15. augusta 1997. godine u mjestu Laze kod Zvornika. Dan kasnije, 16. augusta 1997. godine, izdato je saopćenje kabineta predsjedavajućeg Predsjedništva Izetbegovića, a vezano za ovaj teroristički napad. U saopćenju se oštro osuđuje ovaj čin koji predstavlja destabilizaciju mirovnog procesa i pokušaj ciljanog stvaranja haosa.⁹⁴

Napada nije bilo pošteđeno ni strano diplomatsko osoblje. Dokument br. 738 u ovom arhivskom fondu je zabilješka sa susreta Izetbegovićevog saradnika Mirze Hajrića i iranskog ambasadora u Bosni i Hercegovini Muhameda Ibrahima Taheriana, održanog 10. jula 1997. godine. Povod za održavanje sastanka bio je fizički napad na ambasadora Irana u Hrvatskoj. Napad se desio na dijelu puta kod Brčkog, koji je u to vrijeme kontrolisala policija entiteta Rs.⁹⁵

Kao što smo ranije naveli, dokumentacija Kabineta Alije Izetbegovića poslije 1996. godine prelazi u nešto više formalnu i protokolarnu fazu. To su čestitke državicima i vjerskim poglavarima upućene u povodu nacionalnih i vjerskih praznika, izrazi saučesća i podrške, medijska saopćenja i dopisi članova Kabineta, najave sastanaka i slično. Dokumenti od 1997. do 2000. godine obuhvataju signature od br. 710 do br. 849, dakle svega 139 arhivskih jedinica. Ipak, istraživači će i među ovim dokumentima pronaći zanimljive podatke.

92 Ibidem, br. 652.

93 Ibidem, br. 669.

94 Arhivski fond Kabineta Alije Izetbegovića (KB AI- 1), kutija 3, br. 748.

95 Ibidem, br. 738.

Neispunjavanje ranije dogovorenih aktivnosti vezano za ustroj policije entiteta Federacija Bosne i Hercegovine, kao i neprihvatanje amandmana na Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona, bili su razlozi otkazivanja sastanka Izetbegović – Tuđman planiranog za 30. juni 1997. godine. U saopćenju Kabineta Alije Izetbegovića od 29. juna 1997. stoji i da se Radna grupa koja je boravila u Zagrebu na pripremi sastanka vratila bez rezultata, jer je hrvatska strana odbila pronaći rješenja za luku Ploče. *Ne nalazimo nikakve svrhe u tome da se slikamo i zatim dajemo uopćene optimističke izjave, koje ostaju mrtvo slovo na papiru.*⁹⁶

Iako reduciranih ovlaštenja te složenog državnog aparata u novim okolnostima dejtonskog Ustava, Izetbegović je pokušavao aktivno djelovati i konkretnim savjetima utjecati na rad organa vlasti sa jasnom osudom korupcije i nerada. Primjedbe i sugestije za rad upravnih odbora državnih institucija, kompanija i banaka te fondova u državnom vlasništvu bile su tema dopisa upućenog predsjedniku Vlade Federacije Bosne i Hercegovine Edhemu Bičakčiću 1. septembra 1998. godine. Izetbegović je smatrao da postoje anomalije, te da se iste osobe često imenuju u više upravnih odbora. Također, iste su osobe obavljale i značajne funkcije u državnim organima, pa je Izetbegović bio stava *da to počinje da ima elemente prikrivene korupcije*. Sporne su mu bile i visine naknada za rad u upravnim odborima, te je bio stava da su bile neprimjereno visoke i da ne ovise o rezultatima rada, niti od visine primanja zaposlenika ustanova i kompanija čijim radom upravljaju. Izetbegović je smatrao da Vlada Federacije treba regulisati visinu naknade u skladu sa realnim prilikama i stvarnim obimom posla, zatim onemogućiti članstvo u više upravnih odbora, te definisati s kojim je državnim funkcijama nespojivo članstvo u upravnim odborima.⁹⁷ Premijeru Edhemu Bičakčiću Izetbegović je uputio dopis 8. decembra 1999. godine, u kojem je sugerisao da se radi na smanjivanju birokratskih procedura domaćim i stranim investitorima, kao i onima koji osnivaju firme. *Zvuči nevjerovatno da je potrebno pribaviti nekakvih 29 dokumenata, potvrda, saglasnosti i uvjerenja da bi se osnovala firma i krenulo sa aktivnošću. Jučer su i turski poslovni ljudi (bilo ih je skoro 50) istakli isti problem. Neki od njih kažu da su ovdje dolazili, pokušavali i odustajali. Neko od Tvojih ministara je kriv za ovu situaciju jer bi se mnoge stvari mogle narediti federalnim propisom.*⁹⁸

Guvernerima Sarajevskog, Neretvanskog, Goraždanskog, Tuzlanskog, Srednjobosanskog, Unsko-sanskog i Zeničko-dobojskog kantona Izetbegović je 6. marta 2000. godine uputio dopis u kojem je tražio da razmotre moguć-

96 Ibidem, br. 733.

97 Ibidem, br. 782.

98 Ibidem, br. 813.

nost dodjele 100 do 200 parcela ugroženim kategorijama (borci, stručnjaci i dr.) prinuđenim da napuste svoje tadašnje stanove. Smatrao je da bi dodijeljene lokacije trebalo osloboditi poreznih taksi i doprinosa. *Ako donesete takvu odluku, osigurajte kontrolu, kako ovo ne bi bilo zloupotrijebljeno (za rođake, prijatelje i dr.).*⁹⁹

Izetbegovićeva državnička i politička karijera bila je obilježena tragedijom oružane agresije na zemlju koju je vodio, zatim genocidom i ratnim zločinima, te raseljavanjem naroda kojem je pripadao, ali i dalje je bilo pokušaja, koji nažalost traju do današnjih dana, da ga se izjednači sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom u dešavanjima iz posljednje decenije 20. stoljeća. S tim u vezi, Alija Izetbegović uputio je dopis Antoniu Casseseu, sudiji Međunarodnog suda za ratne zločine na prostoru bivše Jugoslavije, 27. marta 2000. godine. Izetbegović reaguje na Casseseovu izjavu da s Miloševićem i Tuđmanom snosi zajedničku krivicu za mržnju nastalu provođenjem ekstremističke nacionalističke ideologije. Izetbegović pita da li je ova Casseseova izjava prenesena u *La Republici* istinita, tvrdeći da je ovo prvi put da ga neki visoki predstavnik međunarodne zajednice *trpa u isti koš sa Miloševićem i Tuđmanom*. Podsjeća na svoje političko djelovanje od 1990. godine: *U čitavoj mojoj desetogodišnjoj političkoj aktivnosti (1990. do 2000. godine) nećete naći ni jednu ekstremističku izjavu*. Također, podsjeća i da je Bosna i Hercegovina bila žrtva agresije. *Pominjanje mog imena pored Miloševićevog i Tuđmanovog može biti samo sastavni dio pokušaja da se izjednači krivica tzv. strana u sukobu. Ipak, historijska je činjenica da je jedna od tih strana-bosanska- bila žrtva agresije. Ovu činjenicu utvrdio je u dva maha i Tribunal u Hagu, čiji ste Vi predsjednik i sudija. Kako možemo biti napadnuti i krivi kao i napadači?*¹⁰⁰

Zaključak

U radu smo prezentirali neke od dokumenata ovog arhivskog fonda, vodeći računa o različitim historijskim periodima i okolnostima nastanka dokumenata: posljednjim godinama Jugoslavije, vremenu neposredno nakon sticanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine i tokom oružane agresije, te periodu nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog ugovora. Prvi period obuhvata 1991. i dio 1992. godine, pa smo prikazali neke od dokumenata koji govore o pokušajima spašavanja Jugoslavije te diplomatskim aktivnostima i razgovorima vođenim s ciljem očuvanja stabilnosti i mira. U drugom periodu, koji obuhvata 1993, 1994. i 1995. godinu, prikazani su dokumenti koji tretiraju diplomatske kon-

99 Ibidem, br. 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826.

100 Ibidem, br. 828.

takte te pregovore i aktivnosti poduzimane u cilju osiguravanja opstanka države i naroda. Osim toga, iz ovog perioda prikazani su dokumenti koji svjedoče o odnosu Alije Izetbegovića prema saradnicima i običnim ljudima, prema nauci i kulturi u opkoljenom Sarajevu, kao i njegovim pokušajima da utječe na pravedniji odnos državne administracije, birokratije i vojske prema običnom čovjeku. Iz trećeg perioda, od 1996. do oktobra 2000. godine, prikazali smo dokumente koji svjedoče o mukotrpnim koracima u procesu izgradnje mira i obnove države te oživljavanja bosanskohercegovačke privrede i sporta.

Iz dokumenata ovog arhivskog fonda vidljivi su Izetbegovićeви naponi da kao predsjednik kolektivnog šefa države, Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, tokom oružane agresije postigne cilj opstanka Bosne i Hercegovine i njenih naroda koji je prihvataju kao svoju državu. Nakon službenog potpisivanja Dejtonskog sporazuma 14. decembra 1995. godine u Parizu, krenula je nova etapa izgradnje države u novim okolnostima upravnog sistema decentralizirane Bosne i Hercegovine.

Na desetogodišnjem državničkom putu Alije Izetbegovića ispriječile su se različite vojske i vojne/paravojne formacije, dobronamjerni ali i zlonamjerni diplomati, teški pregovori i razgovori, najmoćniji lideri i države svijeta, siromaštvo, uništena privreda i izgradnja nakon rata. Unutar tih događaja bilo je pokušaja usmjeravanja državnog sistema da i u takvim okolnostima omogući pravedan i pošten odnos prema građanima, a posebno prema izbjeglicama i raseljenim licima, ranjenicima, invalidima, ratnoj siročadi i pripadnicima Armije i MUP-a Republike Bosne i Hercegovine. U ovom radu posebno smo željeli istaknuti ovu dimenziju u djelovanju i radu Alije Izetbegovića.

Rečenice i mudrosti Alije Izetbegovića iz dokumenata i danas mogu biti smjernice vođenja državne politike:

*... iznad svake administracije ostaje čovjek.*¹⁰¹

*Našim ljudima van zemlje ionako je teško, zašto im vlastita država treba zagorčavati život?*¹⁰²

*Vas ne treba da podsjećam da će sam narod na svoj način uspostavljati pravdu ako to vlast ne čini. Stoga mislim da je u nastaloj situaciji jedini izlaz da nađete prazne ili poluiskorištene stanove i da tamo smjestite boračke porodice koje su sada bez stana. Sve drugo jeste zakon i paragraf, ali nije pravda.*¹⁰³

*On je jedan od hiljada koji sa pravom proklinju ovu državu u kojoj činovnici vladaju. Mijenjajte taj propis što prije jer ćete od normalnih građana napraviti neprijatelje.*¹⁰⁴

101 Ibidem, br. 212.

102 Ibidem, br. 294.

103 Ibidem, br. 322.

104 Ibidem, br. 329.

*Ovo samo znači da ćemo voditi politiku našeg najvećeg interesa, a takva politika može samo biti rezultat kombinacije principa i dobrog proračuna, a ne kaprica, hirova, iracionalnih osveta i sljepila. Nažalost ovog posljednjeg ima mnogo.*¹⁰⁵

*...tražim od vas da izanalizirate ponašanje službenika ambasade prema ranjenicima i izbjeglicama i nakon toga utvrdite i prijedloge za odgovarajuće kadrovske promjene.*¹⁰⁶

*Svijet ne može dugo živjeti u razorenom gradu. Izgubićemo narod, otići će u svijet, a onda je sva ova borba bila uzaludna.*¹⁰⁷

U posljednjem pasusu ovoga članka, kao jedan opis Izetbegovićevog karaktera možda je najbolje citirati njegovu poruku upućenu 30. novembra 1994. godine predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država Billu Clintonu, tada najmoćnijem svjetskom lideru: *Pošto je u pitanju opstanak našeg naroda, ja sam Vas dužan obavijestiti da mi nećemo kapitulirati i da nemamo izbora nego nastaviti borbu, bez obzira na ishod.*¹⁰⁸

**On the Occasion of the 100th Anniversary of the Birth of
President Alija Izetbegović (1925–2025)
Archival Records of the Office of Alija Izetbegović in the
Archives of Bosnia and Herzegovina**

Abstract

This article presents information on the archival collection of the Office of Alija Izetbegović (KB AI-1), preserved in the Archives of Bosnia and Herzegovina. The collection comprises documents spanning the period from 1991 to October 2000, along with books of condolences from certain Bosnian embassies following his death in October 2003. The paper highlights selected documents produced in the course of the work of Alija Izetbegović and his closest associates from 1991 until the end of 1995, when Bosnia and Herzegovina attained its independence and mounted resistance to the armed aggression and the joint criminal enterprise directed against it. It further examines Izetbegović's statesmanship and political engagement from 1996 until his withdrawal from the Presidency in October 2000.

Keywords: Alija Izetbegović, Presidency of Bosnia and Herzegovina, Archives of Bosnia and Herzegovina, armed aggression against Bosnia and Herzegovina, diplomacy, 1991–2000.

105 Ibidem, br. 353.

106 Ibidem, br. 371.

107 Ibidem, br. 390.

108 Ibidem, br. 280.

